

การเมืองเรื่องสถาปนาพระจอมเกล้า

เทอดพงษ์ คงจันทร์

ภายหลังการเสด็จสวรรคตอย่างฉับพลันของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อปี พ.ศ. 2367 ปรากฏว่าได้มีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในราชสำนักบ้างเล็กน้อย อันเนื่องมาจากพระเจ้าลูกยาเธอที่อยู่ในชั้นที่สามารถที่จะสืบราชสมบัติต่อไปได้ อันได้แก่ **เจ้าฟ้ามงกุฎ** ซึ่งเป็นพระราชโอรสที่มีพระราชสมภพจาก**พระอัครมเหสี**ของรัชกาลที่ 2 คือ **สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี** มิได้อยู่ในสถานะที่จะสามารถเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อไปได้ เพราะไม่มีกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางที่จะสนับสนุนพระองค์อย่างเพียงพอ

ในทางกลับกันปรากฏว่าได้มีเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางเป็นจำนวนมากที่ได้สนับสนุนให้**กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์** (พระองค์เจ้าชายทับ) พระราชโอรสองค์หัวปี ของรัชกาลที่ 2 ที่ประสูติจาก**เจ้าจอมมารดาเรียม** ให้ได้ขึ้นครองราชสมบัติ เพราะถึงแม้ว่าโดยลำดับการสืบราชสันตติวงศ์กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์จะอยู่ในชั้นที่ต่ำกว่าเจ้าฟ้ามงกุฎก็จริง แต่ด้วยความพร้อมด้านอื่น ๆ ที่มากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นวัยวุฒิ คุณวุฒิ ความรู้ความสามารถในการบริหารราชการแผ่นดิน การเป็นที่สนิทสนมกับพระบรมวงศานุวงศ์และกลุ่มขุนนาง รวมถึงอำนาจที่มีส่วนพระองค์ที่มีอยู่ในราชสำนักขณะนั้น จึงทำให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงได้รับการทูลให้เสด็จขึ้นครองราชย์เพลงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ไปโดยไม่มียากเท่าใดนัก

อนึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าความสำเร็จในเหตุการณ์คราวนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนและเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการของขุนนางตระกูลขุนนาคนำโดย**เจ้าพระยาพระคลัง** (ดิส บุนนาค) และ**พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา** (ทัต บุนนาค) เสียเป็นสำคัญ ด้วยเหตุที่ว่าขุนนางจากตระกูลนี้ได้มีความสนิทชิดเชื้อกับกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์มาก่อน รวมทั้งมีอำนาจมีอยู่โดยมากในบ้านเมืองขณะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการที่ขุนนางตระกูลขุนนาคนำได้สนับสนุนกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ให้ได้รับราชสมบัติ ก็เพราะว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาก่อน ทั้งในเรื่องส่วนตัว ผลประโยชน์และหน้าที่การงานเป็นปัจจัยสำคัญ

เพราะฉะนั้นถ้านำไปเปรียบเทียบกับเจ้าฟ้ามงกุฎแล้ว จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของตระกูลขุนนาคนำกับกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้มีความแนบแน่นยิ่งกว่าอยู่มาก

จนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรากฏเป็นที่ชัดเจนว่าอำนาจ บารมีของขุนนาง **ตระกูลขุนนาค** โดยเฉพาะผู้นำทั้ง 2 ท่าน คือ เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ ขุนนาค) และพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต ขุนนาค) ได้รุ่งเรืองเป็นอย่างมาก อันนำมาสู่การสะสม ความมั่งคั่ง กำลังคน และโภคทรัพย์อื่น ๆ ได้อย่างมากมายตามมา ทำให้พอถึงปลายรัชกาลขุนนาง ตระกูลนี้จึงได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจเป็นอันดับ 1 ในแผ่นดินได้อย่างโดดเด่นกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางจากตระกูลอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

ปรากฏว่าในช่วงท้ายของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ภาระที่สำคัญ ประการหนึ่งที่ขุนนางตระกูลขุนนาคจะต้องรับดำเนินการให้เป็นไปตามพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินเมื่อก่อนจะเสด็จสวรรคต ก็คือ**การเลือกสรรผู้ที่จะรับสืบราชสมบัติ**ต่อไป

ภารกิจดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นด้วยความไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อคุณนามสกุลขุนนาคเอง หรือเป็นเพราะความมากด้วยอำนาจบารมีของขุนนางตระกูลนี้ การทำให้พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงจำยอมมอบหน้าที่ดังกล่าวให้ก็ตาม ปรากฏว่าได้ทำให้ขุนนางตระกูลขุนนาคสามารถก้าวขึ้นมาอยู่ในจุดที่สามารถกุมชะตาและทิศทางของสยามประเทศได้โดยเต็มที

ในขณะเดียวกันพระบรมวงศานุวงศ์ที่อยู่ในข่ายที่สามารถรับราชสมบัติได้ในเวลานั้น ก็ไม่ได้มีอยู่แต่เจ้าฟ้ามงกุฎเพียงพระองค์เดียว แต่กลับมีพระองค์อื่น ๆ ที่อยู่ในฐานะซึ่งขุนนางตระกูลขุนนาคสามารถเลือกสนับสนุนให้ขึ้นครองราชย์ได้อีกหลายพระองค์ด้วยกัน

ยิ่งไปกว่านั้นหากนับถึงความรู้ ความสามารถ ของพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์เปรียบเทียบกับเจ้าฟ้ามงกุฎด้วยแล้ว อาจจะทำให้เห็นได้ชัดว่า หากพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นได้ทรงรับการสถาปนาให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็น่าจะสร้างคุณูปการให้แก่บ้านเมืองได้ไม่แพ้เจ้าฟ้ามงกุฎเช่นกัน หรือบางทีอาจจะมากกว่าเสียด้วยซ้ำไป

แต่ในที่สุดการณ์ก็ได้ปรากฏว่าขุนนางตระกูลขุนนาค ได้ตัดสินใจเลือกสนับสนุนเจ้าฟ้ามงกุฎให้ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ประเด็นที่เกี่ยวกับรายละเอียด และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ขุนนางตระกูลขุนนาคตัดสินใจเช่นนั้น นับได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นการช่วยให้ทราบถึงเนื้อหา และบริบทของเหตุการณ์ที่สำคัญอย่างยิ่งครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ก็ยังจะเป็นการช่วยทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของกลุ่มตัวแสดงที่

สำคัญทั้ง 3 ฝ่ายในการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (Limited Monarchy) ในขณะนั้น อันได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ และที่สำคัญคือ กลุ่มขุนนาง อีกด้วย

ทั้งนี้จากการที่ผู้เขียนได้ค้นคว้าเกี่ยวกับสาเหตุที่ขุนนางตระกูลขุนนาคเลือกสนับสนุนเจ้าฟ้า มงกุฎให้ได้เสด็จขึ้นครองราชย์นี้ ทำให้ได้พบว่าเหตุสำคัญที่เป็นแรงจูงใจให้ขุนนางตระกูลขุนนาค ได้ตัดสินใจกระทำการเช่นนั้น เป็นเพราะว่าขุนนางตระกูลนี้มีความมุ่งหมายที่จะรักษาและสืบ สถานผลประโยชน์ของตระกูลตนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง การทหาร หรือการเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ปัจจัยที่ทำให้ขุนนางตระกูลขุนนาคเรืองอำนาจขึ้นมาได้ อย่างรวดเร็วและโดดเด่นกว่าขุนนางตระกูลอื่น ๆ โดยเฉพาะในช่วงปลายรัชกาลสมัยของรัชกาลที่ 3 ก็เนื่องมาจากปัจจัยสนับสนุน 3 ประการด้วยกัน คือ **ประการแรก** การที่เจ้าพระยาอรรคมหาเสนา (ขุนนาค) มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระเจ้าแผ่นดินมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ทำให้ขุนนาง ตระกูลนี้ได้มีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนมกับพระราชสำนัก อันส่งผลมาถึงทายาทของตระกูลขุนนาครุ่น ถัด ๆ มา อันได้แก่ เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหกลาโหม (ดิศ ขุนนาค) พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราช โภษา (ทัต ขุนนาค) และพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาค) ซึ่งได้มีโอกาสได้เข้ามารับราชการใน ตำแหน่งสำคัญ ๆ ได้อย่างรวดเร็วกว่าขุนนางตระกูลอื่น ๆ และสามารถครองตำแหน่งหลัก ๆ ของ บ้านเมืองไว้ได้อย่างต่อเนื่องในที่สุด

ประการที่สอง จากการที่ขุนนางตระกูลขุนนาค โดยเฉพาะเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุห พระกลาโหม (ดิศ ขุนนาค) และพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโภษา (ทัต ขุนนาค) ได้ดำรงตำแหน่งที่ เกี่ยวข้องกับการควบคุมดูแลการค้าขายของประเทศมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จึงทำให้ขุนนางจาก ตระกูลขุนนาคทั้ง 2 ท่านนี้และรุ่นถัด ๆ มา ได้มีโอกาสในการสร้างกิจการการค้าแบบผูกขาดเป็น ของตระกูลตนได้อย่างมากมาย รวมทั้งเป็นผู้อุปถัมภ์เจ้าภาชีนายอากรทั้งหลายอีกด้วย เป็นผลให้ขุน นางจากตระกูลนี้มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และร่ำรวยมากกว่าขุนนางจากตระกูลอื่น ๆ อย่างเห็น ได้ชัด และความมั่งคั่งดังกล่าวนี้อีกก็นำมาซึ่งการจัดซื้อจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์และนำมาบำรุงบำว ไพรในสังกัดกันได้อย่างเต็มที่

ประการสุดท้าย การที่ขุนนางตระกูลขุนนาคได้มีโอกาสดำรงตำแหน่งสำคัญทางราชการ หลายคน จึงทำให้มีโอกาสในการได้ควบคุมไพร่พลเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะไพร่พลในเขตรอบ ๆ ราชธานี ซึ่งเป็นผลให้ขุนนางตระกูลนี้สามารถควบคุมกำลังทางทหารได้อย่างหนาแน่น และมี แสนยานุภาพมากกว่าขุนนางตระกูลอื่น ๆ อยู่พอสมควร

เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าด้วยปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้เองจึงทำให้ขุนนางจากตระกูลขุนนาค ได้กลายเป็นตระกูลเดียวที่กุมอำนาจทางการเมืองไว้โดยเด็ดขาดในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 และ

ขณะเดียวกันอำนาจดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่ขุนนางตระกูลขุนนาคเองมีความประสงค์ที่จะรักษาให้คงอยู่กับตระกูลของตนต่อไปตราบนานเท่านานเช่นกัน ดังนั้นการเลือกสนับสนุนพระบรมวงศานุวงศ์ที่ไม่ทรงเป็นพิษเป็นภัยต่ออำนาจบารมีของขุนนางตระกูลขุนนาค จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ขุนนางตระกูลนี้ต้องตระหนักเป็นอย่างยิ่ง

ในช่วงเวลาก่อนที่รัชกาลที่ 3 จะเสด็จสวรรคตแม้ว่าพระองค์จะได้มีพระราชกระแสรับสั่งเกี่ยวกับผู้สืบราชสมบัติในทำนองที่ว่าขอให้คุณนางชั้นผู้ใหญ่ อันนำโดยเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม (ดิศ ขุนนาค) และพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต ขุนนาค) และพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาค) เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกเอาตามความเห็นเหมาะสมกับบ้านเมืองก็จริง

แต่เมื่อพิจารณาจากการกระทำหลายประการของรัชกาลที่ 3 เมื่อก่อนจะเสด็จสวรรคตไม่ว่าจะเป็นการตรัสตำหนิพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ อันได้แก่ วชิรญาณภิกขุ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ กรมขุนเดโชดิศร และกรมขุนพิพิธภูเบนทร์ ซึ่งทั้ง 4 พระองค์นี้จัดว่าอยู่ในข่ายที่สามารถรับสืบราชสมบัติต่อไปได้ก็ดี หรือการที่มีพระราชดำริจะมอบพระประคำทองให้แก่พระราชโอรสของพระองค์ ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการมอบราชสมบัติให้แก่รัชทายาท ตามธรรมเนียมโบราณราชประเพณีของราชวงศ์จักรีก็ดี ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าโดยแท้จริงแล้วรัชกาลที่ 3 มีพระราชประสงค์อย่างชัดเจนเพื่อที่จะมอบราชสมบัติให้แก่พระองค์เจ้าอรณพซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระองค์

แต่ว่าเจตนารมณ์ดังกล่าวของรัชกาลที่ 3 ก็ได้รับการปฏิเสธจากขุนนางตระกูลขุนนาค โดยสิ้นเชิง รวมทั้งเป็นการปฏิเสธโอกาสของพระบรมวงศานุวงศ์ 3 พระองค์ที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้ไปด้วยในคราวเดียวกัน

สาเหตุที่ขุนนางตระกูลขุนนาคไม่เลือกที่จะสนับสนุนให้พระองค์เจ้าอรณพ และพระบรมวงศานุวงศ์อีก 3 พระองค์ให้ได้รับสืบราชสมบัตินั้น วิเคราะห์ได้ดังนี้

ในกรณีของพระองค์เจ้าอรณพ น่าจะเป็นด้วยเหตุที่ขุนนางตระกูลขุนนาคมิได้รู้จักคุ้นเคยกับพระองค์สักเท่าไร ดังจะเห็นได้จากการที่ขุนนางคนสำคัญ ๆ ของขุนนางตระกูลขุนนาคในขณะนั้นทั้ง 4 คน ได้แก่ เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม (ดิศ ขุนนาค) และพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต ขุนนาค) และพระยาศรีสุริยวงศ์(ช่วง ขุนนาค) ต่างก็รับราชการอยู่คนละกรมกับพระองค์เจ้าอรณพทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงไม่น่าที่จะมีเหตุให้ได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันพอที่จะอุปถัมภ์ค้ำชู และประสานผลประโยชน์ระหว่างกัน ดังที่ขุนนางตระกูลขุนนาคเคยกระทำกับรัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งยังเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ เพราะฉะนั้นการเลือกที่จะสนับสนุนพระองค์เจ้าอรณพ ที่

ไม่ได้มีความใกล้ชิดกันให้ได้รับราชสมบัติ จึงอาจเสี่ยงต่อการควบคุมได้ยาก ตลอดจนอาจนำมาซึ่งการกระทบกระเทือนต่ออำนาจ และผลประโยชน์ของขุนนางตระกูลขุนนาคในภายหลังได้

สำหรับกรณีของ**กรมขุนเดโชดิศร**และ**กรมขุนพิพิธภูเบนทร์** ก็มีที่มาจากเหตุผลเดียวกัน คือ พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ทั้ง 2 พระองค์นี้ ต่างก็เป็นที่รู้จักและนิยมในหมู่เจ้านายและขุนนาง อยู่พอสมควร ดังนั้นหากพระองค์ใดพระองค์หนึ่งซึ่งได้รับการสนับสนุนจากขุนนางตระกูลขุนนาคให้ได้รับราชสมบัติ ก็อาจเสี่ยงต่อการควบคุมได้ยากเช่นเดียวกัน และเป็นที่น่าอนว่า จะต้องส่งผลกระทบต่ออำนาจบารมีของขุนนางตระกูลขุนนาคไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะในส่วนของ**กรมขุนพิพิธภูเบนทร์**ด้วยแล้ว ปรากฏว่าได้เคยมีเหตุการณ์แสดงให้เห็นถึงความมักใหญ่ใฝ่สูงมาแล้วหลายคราวด้วยกันจึงกล่าวได้ว่าโอกาสที่ขุนนางตระกูลขุนนาคจะเลือกสนับสนุนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง 2 พระองค์นี้ให้ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ จึงแทบจะเป็นไม่ได้เอาเสียเลย

กรณีสุดท้าย สำหรับ**เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์**นั้น ด้วยความที่พระองค์มีความรู้ความสามารถในวิชาการทหาร และวิทยาการแบบตะวันตกจนเป็นที่ประจักษ์แก่บรรดาเจ้านาย และเหล่าขุนนาง อันจะเห็นได้จากการได้รับมอบภารกิจจากรัชกาลที่ 3 ให้ทรงงานที่สำคัญ ๆ หลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการบังคับบัญชาเหล่าทหารปืนใหญ่ การอำนวยการสร้างป้อมป้องกันข้าศึก หรือการเป็นแม่ทัพเรือในราชการสงครามที่เมืองบันทายมาศ เพราะฉะนั้นเมื่อผนวกเข้ากับการเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงเป็นขรราวาสเพียงพระองค์เดียวที่อยู่ในชั้น “**สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า**” ด้วยแล้ว ยิ่งเท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์มากยิ่งขึ้น

ฉะนั้นหากพระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์จริง ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่ออำนาจบารมี และผลประโยชน์ของขุนนางตระกูลขุนนาคมากยิ่งขึ้นกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง 3 พระองค์ที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้แล้ว จึงย่อมที่จะเป็นไปได้อีกเช่นกันที่ขุนนางตระกูลขุนนาคจะเลือกสนับสนุนให้เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ เพราะหากทำเช่นนั้นก็เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ได้ใช้ในฐานะของความเป็นพระเจ้าแผ่นดินสร้างอำนาจบารมีในแวดวงราชการเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงการลดทอนอำนาจบารมี ผลประโยชน์ และความมั่งคั่งของขุนนางตระกูลขุนนาคที่อุตสาหะสร้างสมกันมาถึง 2 ช่วงอายุคนให้ลดน้อยลงไปด้วยนั่นเอง

สรุปแล้ว การที่ขุนนางตระกูลขุนนาคไม่เลือกสนับสนุนพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น พระองค์เจ้าอรุณพ กรมขุนเดโชดิศร กรมขุนพิพิธภูเบนทร์ หรือเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ น่าจะมาจากเหตุผลเดียวกันหรือหลักก็คือ เสี่ยงต่อการควบคุมได้ยาก และอาจกระทบต่ออำนาจบารมีและผลประโยชน์ของคนขุนนางตระกูลขุนนาคที่มีอยู่อย่างมากมายในขณะนั้น ทั้งนี้อาจ

กล่าวได้ว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้ง 4 พระองค์ ไม่น่าจะอยู่ในความประสงค์ของขุนนางตระกูลขุนนาค มาตั้งแต่แรกแล้วก็ได้

ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของขุนนางตระกูลขุนนาคที่ต้องการจะเลือกสนับสนุนพระบรมวงศานุวงศ์ที่สามารถควบคุมได้ และมั่นใจได้ว่าจะไม่มายุ่งเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ของตระกูลตนอย่างแน่นอน ชื่อของ “**วชิรญาณภิกขุ**” จึงได้กลายมาเป็นตัวเลือกเพียงหนึ่งเดียว ที่ขุนนางตระกูลขุนนาคเลือกที่จะสนับสนุนให้ได้รับราชสมบัติ **ดังจะเห็นได้** จาก**การที่พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ขณะยังเป็นจมื่นไวยวรนาถ และจมื่นราชามาตย์ (ชำ บุนนาค) ได้ดำเนินการรุดตอ และสร้างความสนิทสนมกับวชิรญาณภิกขุก่อนหน้านั้น เป็นเวลาระยะหนึ่งแล้ว** ซึ่งเชื่อได้ว่าน่าจะมีการเตรียมการเกี่ยวกับการติดต่อ ทาบทามให้วชิรญาณภิกขุเตรียมเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากรัชกาลที่ 3 ก็แต่ครานั้น

เหตุผลสำคัญที่เป็นสาเหตุให้ขุนนางตระกูลขุนนาคเลือกที่จะสนับสนุนเจ้าฟ้ามงกุฎให้ได้เสด็จขึ้นครองราชย์นั้น วิเคราะห์ได้ว่าคงมาจากปัจจัย 3 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก เป็นเพราะว่าเจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชเป็นพระมานาน จึงไม่ทรงมีไพร่พลที่จะเป็นฐานอำนาจให้แก่พระองค์เหมือนกับพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ ทำให้โอกาสที่จะลิตรอนอำนาจการเมืองของขุนนางตระกูลขุนนาคจึงเกิดขึ้นได้ยาก

ประการที่สอง เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีความรอบรู้ในเรื่องศิลปวิทยาการตะวันตก การเมืองระหว่างประเทศ และสถานการณ์ของสยามในขณะนั้น ดีพอที่จะเป็นองค์ประมุขของประเทศได้อย่างเหมาะสมกับกาลเวลาที่กำลังปรับเปลี่ยน ขณะเดียวกันความเข้าใจในสถานการณ์ระหว่างประเทศดังกล่าวนี้ ก็จะทำให้พระองค์สามารถปกครองประเทศได้สอดคล้องกับแนวทางที่ขุนนางหัวสมัยใหม่ของตระกูลขุนนาค เช่น พระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และจมื่นราชามาตย์ (ชำ บุนนาค) ต้องการให้เป็นอีกด้วย

ประเด็นที่สำคัญก็คือ ความไม่เชี่ยวชาญในเรื่องการทหารสมัยใหม่ของเจ้าฟ้ามงกุฎ ก็จะทำให้ขุนนางตระกูลขุนนาคสามารถควบคุมกิจการด้านทหารไว้ในกำมือได้ง่ายขึ้น

ประการสุดท้าย ฐานะของเจ้าฟ้ามงกุฎที่ทรงมีสิทธิในราชสมบัติตามกฎหมายแต่เดินเข้าด้วยแล้ว จึงเป็นสาเหตุรวมกันที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการที่ขุนนางตระกูลขุนนาคจะเลือกสนับสนุนเจ้าฟ้ามงกุฎให้ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ เพื่อที่จะเป็นการสะดวกต่อการควบคุมพระเจ้าแผ่นดินใหม่พระองค์นี้ มิให้มาเกี่ยวข้องหรือลิตรอนอำนาจทางการเมือง ผลประโยชน์ และความมั่งคั่งของตระกูลตนได้ อันนับได้ว่าเป็นเหตุทางการเมืองโดยแท้ทีเดียว

ภายหลังจากการเกิดขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นที่ยืนยันให้เห็นว่าการตัดสินใจของขุนนางตระกูลขุนนาคที่เลือกสนับสนุนเจ้าฟ้ามงกุฎให้ได้รับราชสมบัติเป็นเรื่องที่ถูก ก็คือขุนนางตระกูลขุนนาคได้ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจและบทบาทในการบริหารราชการแผ่นดินมากขึ้นกว่าเดิม ดังจะเห็นได้จากการที่ขุนนางตระกูลนี้ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นเป็นจำนวนหลายคนด้วยกัน คือ

ขุนนางระดับเจ้าพระยาและพระยา ได้รับการเลื่อนขึ้นเป็นระดับ **สมเด็จพระเจ้าพระยา** จำนวน 2 คน

ขุนนางระดับพระยาและจะหมื่น ได้รับการเลื่อนขึ้นเป็นระดับ **เจ้าพระยา** จำนวน 2 คน

ขุนนางระดับจมีน ได้รับการเลื่อนขึ้นเป็นระดับ **พระยา** จำนวน 1 คน

ขุนนางระดับมหาดเล็ก ได้รับการเลื่อนขึ้นเป็นระดับ **พระยา** จำนวน 2 คน

ขุนนางระดับมหาดเล็ก ได้รับการเลื่อนขึ้นเป็นระดับ **จมีน** จำนวน 1 คน

การได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนตำแหน่งขึ้นโดยถ้วนหน้านี้ นอกจากจะทำให้ขุนนางตระกูลขุนนาคได้มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานยิ่งกว่าขุนนางตระกูลอื่น ๆ แล้ว ยังเป็นผลให้ขุนนางตระกูลนี้ได้ก้าวขึ้นมาคุมอำนาจในกรมสำคัญ ๆ ไว้เกือบทั้งหมด อันได้แก่ กรมพระกลาโหม กรมพระคลัง กรมพระคลังสินค้า กรมท่า และกรมมหาดเล็กทำให้อำนาจในการบริหารบ้านเมืองทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของขุนนางสกุลขุนนาคอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเอาเลยทีเดียว

ผลงานที่สำคัญ ๆ อันแสดงให้เห็นว่าขุนนางตระกูลขุนนาคได้กุมอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินไว้อย่างเบ็ดเสร็จ ก็เห็นจะได้แก่ การเป็นตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดินในการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง และสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกอื่น ๆ การเจรจากับฝรั่งเศสเกี่ยวกับข้อพิพาทเรื่องดินแดนเขตพระตะบองและปัตตาเวีย การสร้างเมืองเพชรบุรีและราชบุรีเพื่อเป็นฐานที่มั่นทางยุทธศาสตร์ของตระกูลขุนนาคและการเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการด้านทหารในบ้านเมืองขณะนั้น ทำให้เห็นได้ว่าตลอดรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 ด้วยอำนาจที่มีอยู่อย่างเต็มที่ของขุนนางตระกูลขุนนาคจากการบริหารราชการแผ่นดิน ต่างพระเนตรพระกรรณแทนพระเจ้าแผ่นดิน จึงเป็นโอกาสให้ขุนนางตระกูลนี้สามารถสร้างความรุ่งเรืองและมั่งคั่งให้แก่ตระกูลของตนเองเพิ่มพูนขึ้นอีกอันมาก

กล่าวโดยสรุปในท้ายที่สุดนี้ได้ ว่าสาเหตุที่ขุนนางตระกูลขุนนาคเลือกสนับสนุนให้เจ้าฟ้ามงกุฎได้เสด็จขึ้นครองราชย์ เพราะว่าเจ้าฟ้ามงกุฎไม่มีกำลังทางทหารไม่มีความรู้ในวิชาการทหาร

และไม่มีผู้เชี่ยวชาญในการบริหารราชการแผ่นดินมาก่อน ทำให้ไม่สามารถที่จะมาแก้ตัวหรือคัดค้านกับอำนาจ และผลประโยชน์อันมากมายในขณะนั้นของขุนนางตระกูลขุนนางได้

เพราะฉะนั้นจึงทำให้ขุนนางตระกูลขุนนางสามารถควบคุม ต่อรองและประสานผลประโยชน์กับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ที่กลุ่มตระกูลตนเป็นผู้สนับสนุนขึ้นมาได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้ขุนนางตระกูลขุนนางสามารถรักษาและสร้างสมอำนาจบารมี และความมั่งคั่งของตระกูลตนให้มีอย่างต่อเนื่องและรุ่งเรืองยิ่งขึ้นต่อไป

หนังสืออ้างอิง

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์. เล่ม 1. พระนคร : ศรีธรรม, 2504.

ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าพระยา. ความทรงจำ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2530.

----- . ประวัติสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เมื่อก่อนเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน.

พระนคร : 2472.

----- . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. พระนคร : โรงเรียนแสงธรรม, 2511.

----- . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5. พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, 2493.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. เล่ม 1 และ 2. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2538.

นฤมล ธีรวัฒน์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์

ฉบับตัวเขียน. นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์วิชาการ, 2539.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม, 2529.

บาวริง จอห์น, เซอร์. หนังสือเรื่อง เซอร์ยอน โบวริง เข้ามาเมืองไทยทำสัญญาทางพระราชไมตรี

กับประเทศสยามเมื่อปี พ.ศ. 2398. แปลโดย เฟ่ง พ.ป. บุณนาค. พระนคร : โรงพิมพ์

แสงธรรม, 2509.

ปิยนถ บุนนาค. บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูลบุนนาค.

กรุงเทพมหานคร : ดวงกลม, 2520.

สมบัติ ปลายน้อย. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์วังหน้า. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2543.

สมมติอมรพันธ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 3.

พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2512.

แสน ธรรมยศ. REX SIAMEN SIUM หรือพระเจ้ากรุงสยาม. พระนคร : โรงเรียน ส. ส่ง่า, 2495.
